

Fran Albrecht:

Otroci.

V težkih časih notranjih in zunanjih prevratov in borb bi hotel biti človek zopet otrok. Pred samim seboj bi se rad skrnil, pred seboj in to grenkotrpko zunanostjo, vso zagonetno in oskrunjeno. Tako je človek željan pokoja, vedrega miru, utešitve in preprostosti.

Zakaj s krvjo, z žlahtno človeško krvjo je oskrunjen sleherni trenotek, ki ga začrta čas na liste zdanjih dni. S krvjo, zablodami in sovraštvom so opljuvani najdragocenejši plodovi naših možgan; naša srca so okužena, v naše duše je kanil strup: zledeneli in otopeli smo od vseh nečuvenih tragedij in grozot.

Kje ste vi trije mali, ljubljani — Bogo, Marjan, Smiljan? Tak dajte, da vam vidim v oči, v te iskrene, otroške! Nič ni laži v njih, nobenih strasti ni. Kakor cvet na polju so, kakor bilka na livadi: takšno preprosto, radostno življenje.

— Povej mi, Bogo, kako je bilo danes v šoli?

— O, prav čedno . . .

— Nisi bil nič vprašan?

— Seveda sem bil, naštevanko!

— Oho, to je pa težavna reč, prav gotovo nisi nič vedel! ga podžigam in dražim.

Bogo se ozre užaljeno name, nato pa se kakor ponosen zmagovalec pomilovalno nasmehne. Ta smehljaj me čisto uniči, jasno in razločno mi pravi: „Zate je morebiti naštevanka težavno delo — zame nikakor!“ — On je mali vseznalec. Drugi razred obiskuje in je seveda najboljši med učenci. Izboren kaligraf je, nedosežen risar, zlasti vojnih prizorov, odličen geograf — sploh univerzalnost katetskohen. Tudi zdaj sedi sklonjen nad polo belega papirja in pod ogljenim svinčnikom mu rastejo s čudovito realistiko konji in vojaki, puške in topovi, bombe in granate in vse strahote in grozote črne vojske. Oči mu blešče od umetniške inspiracije, ko polzi njegova mala in nervozna roka vstvarjajoč preko prazne pole.

— No, če si že tako učen, ga premotim zopet v njegovem stvarjanju, — pa mi povej, koliko je devetindevetdesetkrat devetindevetdeset?

— Devetindevetdesetkrat . . . ponovi on negotovo in s težavo ter zre vame vprašujoče in ozlovoljen.

— Haha, vidiš, da nič ne veš!

— Da . . . To je zame pretežko! prizna žalostno, nato pa položi svinčnik vstran in pravi s strogim glasom: No, pa ti povej, če veš, koliko je!

— Seveda vem. Devetindevet . . . Čakaj, takoj preračunim.

— Nič, nič, preračunim. Kar takoj mi povej, če veš!

— Čakaj, takoj . . .

— Hahaha! Saj niti sam ne veš! se smeje na ves glas. Zopet, sem premagan. Kako zmagoslavno zre vame s svojimi sinjimi svetlimi očmi, kako se blešči mramor njegovih zdravih zob ob zvonkljajočem smehu. A že se je pomiril in že mi s svojim temperamentnim glasom pripoveduje epizodo iz šole:

— Veš, sosedov Zdenko je bil danes spet vprašan naštevanko, „koliko je osemkrat tri, Zdenko“? je vprašal učitelj.

— No, in?

— Hihhi . . . Zdenko je tako počasi vstajal, kakor bi ga lomil krč . . . Nato pa je kašljal pet minut . . . „Osemkrat . . . khkh . . . osemkrat . . . khkh . . . tri . . . kh . . . je . . . tri . . . kh . . . je . . . dvajset . . . khkh!“ Vsa šola v smeh, učitelj pa se je razjezil. „Že včeraj nisi nič znal, danes se zopet nisi pripravil,“ ga je okregal. Zdenko pa v jok. „Prosim . . . pet ur sem se učil!“ se je jokal. „Kaj?“ se je razsrdil učitelj še bolj. „Še danes mi je dejala mama, da se prav nič ne učiš, da samo pohajkuješ . . .“ „O, gospod učitelj, saj ni res!“ je pričel Zdenko. „Nič ne verjemite naši mami, ona laže, o, tako laže . . .“

— Hm, hm, to je rekel?

— Da. In potem je bil zaprt.

— No, vidiš, prav se mu godí. In če bi bil jaz njegova mama, bi ga zlasal, o, kako bi ga! Presneto bi pomnil! se razhudim še jaz, kakor bi bil izkušen oče tucatu otrok. Moj obraz mora biti v resnici strog, zakaj Marjan, ki mi sloni med nogami in se mi laska kakor mlada mačica, dvigne glavo in zre preplašeno vame s svojimi rjavimi, sanj polnimi očmi.

— Ali bi mene tudi? vpraša malo porogljivo Bogo.

— O, tebe pa že ne, ti si preveč priden! mu odvrnem z nasmehom, da ne more čutiti rahle hinavščine, ki se skriva v mojem glasu.

Bogo je zares priden . . . kadar spi, to se pravi, Bog ne daj, da bi mu kaj očital. Čast, komur čast! Vsi trije so pridni, kakor angeljčki v nebesih in vsi trije so včasih živahni kakor parkeljčki . . . Pa to je zdravje, to je mladost! In tudi mi smo nekoč doraščali, tudi mi smo jih imeli za ušesi. Pa še kakšne, bogme!

Marjan, ki mi sloni med nogami, postaja nemiren.

— Kaj hočeš? ga držim trdno za roko in nočem izpustiti. Miren bodi, kdo bi vedno skakal po sobi! Čevlji so dragi, moj ljubi.

— Ti, — mi pravi nenadoma s svojim razmišljenim glasom, in že je ves krotak in miren — ti, povej, kakšna je črna vojska? Ali je črna?

— O, da, Marjan, črna je, črna in rdeča . . .

— Pa zakaj črna? Kako črna? vprašuje z rastočo zvedavostjo, zroč mi naravnost v oči s svojim zagonetnim, neprodinim pogledom.

— Kdo bi to vedel, Marjan!

— Gospodična v šoli je dejala, da imamo črno vojsko . . . je rekla, da je zdaj hudo na svetu . . . In da morajo vsi na vojsko. Ali jaz tudi? vprašuje z drhtečimi zbledelimi ustnicami.

— Ne, ne, Marjan, potolaži se, tebi ne bo treba. Premajhen mož si še. Kam pa bi te deli?

— Danes ponoči me je bilo tako strah . . . Jaz sem jo videl . . .

— Kaj si videl, Marjan?

— Videl sem jo, črno vojsko . . . pravi on tiho, skoraj neslišno, z zaprtimi očmi. Jaz čutim, kako nemirno, kakor v silni grozi, mu bije malo, drobno srce v otroških prsah, ko mi sloni v naročju.

— In zdaj jo zopet vidim, pravi skoro jokaje. Če zaprem oči, pa jo vidim.

Ubogi Marjan! Kako so voljni tvoji kostanjevi lasje, kako je nežna koža tvojega lica, kakor brsteče stebelce je tvoje sloko drobno telešce! Ko bi ne bilo tvojih vsevidnih oči, teh rjavih zagonetnih oči, polnih mističnih sanj. Kam so pogledale tvoje otroške oči, ki zroč, kakor da jih je že oškropilo življenje s svojim strupenim spoznanjem? Ali se je še otroških slutenj tvojega nezavednega srca dotaknil kužni vzduh, ki puhti iz pekla naših dni, in se sredi tvojih detinskih iger odpirajo prepadi te neme ljudske bolesti, ki je objeti in zapopasti

ni moči ni našemu ni tvojemu razumu? Kam si pogledal otrok, šestletni?

In ko gladim te židane njegove laske, ki se mi kar topijo pod dlanjo, se Marjan polagoma umiri in mi jame s svojim počasnim, premišljenim glasom pripovedovati, kaj je doživel ponoči v sanjah.

— Viš, ležal sem — tako vznak sem ležal. In nikogar ni bilo pri meni. Klical sem: mama, Bogo, papa! . . . Pa nisem mogel glasno klicati. In tako prazno je bilo in vse pusto, kakor na produ za vodo, se mi je zdelo. In tema, hu, mislil sem, da me je zaprla mama v čumnato . . . Bal sem se, da pridejo póme strahovi, ki so tam doli, — tisti bledi, strahovi, veš, brez oči, z mrtvaškimi glavami. Zavpil bi bil rad, da bi me slišala mama, pa nisem mogel zavpiti in tako strah me je bilo. Slišal sem, kako je vse tiho krog mene. Čisto tiho . . . Zdaj sem umrl, sem rekel. Vse je tiho in sam sem . . . Jokal bi rad in molil, pa me je bilo preveč strah. Nisem se upal geniti. Zatiskal sem oči in mižal, da bi samega sebe ne videl, pa sem še bolj natančno videl, kako je vse črno naokrog. To je pekel, sem dejal čisto sam pri sebi, veš, — umrl si in zdaj si prišel v pekel, ker si se včeraj mami zlagal in papana ubogal nisi. In Smiljanu si vzela dva bonbona, da je jokal. Ti pa si se mu smejala . . . In potlej se je pričelo tako čudno bliskati in vse je gorelo, kakor v veliki črni peči. Zdaj me bo zažgalo, sem pomislil . . . In zvezde, veš, čisto drobne zvezde, tako zobčaste in špičaste, so začele plesati nad mano. Teh zvezd sem se najbolj bal . . . O, kako so plesale in se lesketale! Oči so me bolele od tiste svetlobe in če sem jih zaprl, je bilo vse še bolj svetlo . . . Zvezde so se zadevale druga ob drugo in se trgale in lomile v drobne iskre, ki so škropile name, kot bi gorel dež . . . Kakor bi me kdo s šivankami, so se pičili vame ti koščki; bodli so me v lice in žgali. In vse same iskre . . . Potem pa je čisto hitro prišel hud veter in je vse šumelo v tisti burji: ognji nad mano in zvezde in iskre in črna tema. — Zdaj moram biti tiho, čisto tiho . . . da me ne vidi kdo . . . da me ne zgrabi . . . sem rekel sebi. Pa me je koj prijelo, kakor bi me sunilo odzad iz zemlje, kjer sem ležal, že me je vrglo kvišku, naravnost v tisti ogenj . . . Le varno zdaj, le varno! sem si delal pogum in nisem trenil. Potlej pa me je spet kar hitro izpustilo in sem pričel padati, naglo navzdol leteti — vznak, kakor sem bil. Tako lahko mi je bilo, kot bi imel peroti . . . Samo bal sem se in sem sklenil roke na prsih in sem jokal in molil: Oče naš, kateri si v nebesih,

to je črna vojska . . . sem molil in jokal na glas . . . Oče naš, ali sem tudi jaz v črni vojski? . . . Odpusti mi, oče v nebesih, da sem se včeraj mami zlagal in Smiljanu dva bonbona vzel . . . Nikoli več! Tudi papana hočem slušati . . . Ti in vsi moji grehi so mi neskončno žal, je rekel gospod katehet v šoli, da moramo moliti. Ti in vsi moji grehi . . . Jaz pa sem padal zmirom bolj hitro, da mi je zastajala sapa in nisem mogel nazadnje nič več dihati . . . Ko pa sem takoj oprl oči, sem videl, da je mama pri meni in da vse to ni nič res. Zeblo pa me je hudo in tresel sem se po vsem životu, tako me je bilo strah. Mama je rekla, da so to samo sanje. — —

Še zdaj se stresa njegovo telesce, kakor prezeblo od silnega mraza. Obmolknil je, njegove rjave otožne oči pa so široko odprte in gore v svojem zagonetnem mrzličnem soju od teh strašnih vizij, ki so se bogve odkod in zakaj navalile na njegovo detinsko dušo. — Tudi Bogo, starejši, je bil odložil svinčnik in sledil s svetlimi začudenimi očmi in s čudno zbeganim smehljajem na ustnih bratovemu pripovedovanju.

— Marjan se je jokal ponoči, pravi nenadoma Bogo z istim čudnim smehljajem.

— Pa nisem! Lažeš! mi vzroji Marjan in s hudimi očmi ošine svojega brata. — Tiho sem jokal, zâse sem jokal, pa ne glasno . . .

— Da, Marjan, saj je vseeno . . . ga skušam potešiti in položim tiho svojo dlan preko njegovih oči. — To so samo sanje, hude sanje, ki jih je treba pozabiti. Ko dorasteš in boš velik, močan mož, se boš smejal takšnim sanjam, ali pa . . .

Čemu bi govoril? se domislim hitro in rajši molčim. Saj vem, da jih bo nosil s sabo vse življenje, kakor jih nosimo mi in živimo njih strašno laž, okrutnejšo od bremena dneva, tako globoko in nevidno v nas pokopane, da se jih zavedamo komaj sami in se le včasih — živi mrtveci — vzbude v grobovih naših src iz svoje strašne nesmrtnosti liki strahovi iz otroških let. Ne razodevamo jih, ne izpovedujemo jih drugi drugemu, zase jih nosimo in kakor da nas je strah in sram zanje . . . In ko pogledam ta trenotek v naš čas, v te duše naokrog, vidim čisto jasno, da je nad vsem kot brezoblična pošastna senca, ki se v svoji strašni ogromnosti lije preko vseh obzorij, samo zlagani videz trinoških sanj — laž, resničnejša in močnejša od milijon resnic, zlitih v eno samo! Čas, prostor krog nas, ozračje, ta zlatoprozorni deviški pas krog ledij zemlje, vse je nasičeno z divjestransnimi fantazijami zbeganih duš . . .

Toda, kdo bi se zdaj udajal tem žalostnim rečem in jih tehtal in premišljal v svojem srcu, kadar smo otroci med seboj! se moram siloma trgati iz suženjstva svojih misli in te neizbežne zavesti sedanosti. Čuj, kakor bi peli zvončki, drobni, biserni zvončki . . .

Ob oknu stoji Smiljan, junak štiriletni, in se smeje. Solnce sije nanj, njegovi dolgi laski so zlati in beli kakor plašno-nagajivi žarki tega nežnega pomladnega solnca, ki jih poljubljajo. Tudi nebo v ozadju nad temnozelenočim Starim gradom je zlato in mlečno-belo in vsa naša kajbica je zlata in bela. Smiljan pa se smeji pri oknu, pozibava se na svojih drobnih nožicah, ploska z rokami in čevrlja nekaj — toda kdo bi umel govorico štiriletne duše? Zdi se mi, da se pogovarja s solncem.

Nenadoma pa se okrene Smiljan in plešoč in krileč z rokami hiti v smeri, kjer sedim jaz.

— Tic! . . . tic! . . . vzklika s svojim drobnim glaskom in se smeje ter širi roke, kot bi me hotel objeti že oddaleč. — Tic, peljimo, peljimo!

Zdaj vem, kaj hoče.

— Dobro, Smiljan, igravimo se barko! Kdo bo vodil? prašam jaz.

— Jaz sem krmilar! pravi Marjan.

— Jaz tudi! se zavzame Bogo in že sta mi oba v naročju, vsak na enem kolenu.

— Kaj si ti, Smiljan?

— Jaz kapitan! se smeje Smiljan in prosi z ročicami, naj ga vzamem k sebi.

— Dobro, gospod kapitan. Barka je pripravljena, kadar ukaže gospod kapitan, pa odrinemo.

— Hî — hôt! vzklikne Smiljan in to je signal za odhod, ko moram pričeti jaz agirati v nehvaležni nemi ulogi barke. Semintja se moram pozibavati, da škriplje stol pod mano, sopihati moram, kakor stara lokomotiva in potem je smeh in dobra volja. Marjan in Bogo, ki mi jašeta na kolenih, vrtita s svojimi nogami tako ne-utrudno in vztrajno, kakor dva kolesarja, Smiljan, kapitan, pa rekognoscira barko, to se pravi, da si ne lasti pravice samo do mojih brk, marveč se tudi na prav nenežen način dotika mojega nosu, oči in las. In ako hočem skromno protestirati in ponižno ugovarjati takšnemu samolastnemu početju, izzove moj krotki ugovor vesel, bučen smeh pri vsej trojici. Da bi se barka upirala — nezaslišno, kdo je še čul kaj takšnega! Barka mora molče prenašati svoj tovor, barke ne sme nič boleti.

— Toda kam se peljemo pravzaprav? Jaz sem krmilar, jaz hočem vedeti cilj! se okrene Bogo do svojih sopotnikov. — Brazilija, pravijo, je lepa dežela, pristavi po kratkem premišljevanju modro.

— Brazilija . . . ponovi Marjan počasi, kot da ukrepa pri sebi, ali bi se peljal tja ali ne. — Jaz nočem v Brazilijo, ne, jaz hočem drugam! Čisto nekam drugam, daleč, kjer ni nobenih dežel . . . Kam se peljemo, Smiljan?

— Peljemo, peljemo! poskakuje Smiljan trdo v mojem naročju, kažoč s svojim prstkom skozi okno in prepeva melodije, ki jih je pravkar skomponiral.

— Bravo, Smiljan! se smeji Marjan. — V solnce se peljemo, naravnost v solnce, kaj pa bi počeli v Bogovi Braziliji! Saj je dolgčas!

— Kako sta še otročja! ju posvari užaljeno Bogo in potem se vsi štirje združimo s svojimi glasovi v imeniten kvartet, originalen in zanimiv radi tega, ker prepeva vsak svojo melodijo, ki je niti sam ne razume.

— Ti, — se okrene Bogo, ki se je pričel dolgočasiti, k meni, — ti, vožnja je dolga, moramo se zabavati. Povej nam povest!

— Povest, povest! prosita tudi Marjan in Smiljan in se v znak pritrjevanja krepko pozibavata po mojih razbolelih kosteh, ki že itak komaj prenašajo ta nelahki tovor. Utrujen sem, odkod naj zdaj črpam še povesti? Zato pravim, da je proti vsem prirodnim zakonom taka zahteva. Barka vendar ne more zabavati svojih potnikov s pripovedovanjem povesti, barka mora molčati in molče prenašati svoj tovor . . .

— Prav nalašč se delaš neumnega! pravi strogo Marjan in se oklene trdo s svojimi nogami mojih mēč, kakor bi hotel vzpodbosti konja z ostrogami. — Saj ti vendar nisi navadna vsakdanja barka, razumeš! Ti si čisto posebna barka, čisto drugačna! pravi motreč na mojem licu učinek svojih bistrournih besed.

— Že razumem, Marjan. O, kolika čast zame! odgovorim krotko jaz in se ne drznem dalje zoperstavlјati.

Kaj bi povedal? Toliko je v meni povesti ta hip, preveč jih je! In najhujše zlò je, da jih ni moči povedati s človeškimi besedami. Tiho, globoko so v meni — toda kaj so? Barva, zvok, soj, luč nebeška? Ali košček tistega nežnega pomladnjega solnca, ki veličastno lepo sije s svojim zlatim srcem vrh Starega grada?

In troje parov svetlih oči strmi vame, čakajoč, da potešim njih glad in žejo po besedi, dogodkih, dejanju. In vse je tiho za trenotek v tej zlatobeli sobi — tiho tako, kot je tiha sreča sanj. Le štiri človeška srca bijó . . . Kakor z enim udarcem bijó, kakor eno neizrečeno in neizrekljivo misel . . . Kakor da so se v tem jasnem trenutku objela ta štiri človeška srca v en sam objem . . .

In ko že govorim in pripovedujem, se šele spomnim, da ponavljam iz knjige, ki sem jo bral tiste dni, iz te najgloblje, najboljše knjige, ki sem jo v tem hipu ob pogledu na to cvetočo trojico v mojem objemu doživel sam v svoji duši.

— Tam zadaj za Starim gradom — tako pripovedujem in čudnotajinstveno se prepletajo v meni spomini iz knjige in domisleki fantazije — na vzhodu naše zemlje, daleč, daleč za gorami in vodami leži dežela, tako prostrana in ogromna, da je ne morete objeti niti s svojo mislijo. Mesec dni bi hodili, pa bi ne dospeli od meje do meje, od morja do morja, tako je silna. Brezmejna je skoro. In reke so tam, veletoki in jezera in pogorja in brezkrayne ravnice. Milijoni ljudij živé tam, ne prešteli bi tistega ljudstva, toliko je! Kakor zvezde na nebu . . . In tam v tisti deželi, sredi tistega ljudstva so živeli trije bratje, kakor ti, Bogo, in ti, Marjan, in ti, Smiljan. Samo odrastli so bili, izkušeni. Starejši je bil učen in moder in bistroumen, vse je vedel in znal, kar je v domačih in tujih knjigah napisanega. Ime mu je bilo Ivan. Drugi pa je bil čuden človek: mrk in tih in vâse zamišljen. Življenje ga ni ljubilo in tudi on, se zdi, ni ljubil življenja; zelo je bil nesrečen in ubog. Njegova narava je bila slična neurniku, ki dere navzdol in ne pozna ovir v svoji nebrzdani brezobzirnosti ter požira in nosi s sabo vse, kar mu je na poti in se oprime njegovih temnodivjih valov — bodi blato zemlje, bodi dragocen kristal. Njegova bedna duša ni čutila, kakor čutijo vsakdanji ljudje, vsa je bila zavešena s temo in mrakom in polna ugank ter silnih strastnih sanj, ki jih je, uklet v svojo blaznost, moral nositi s sabo. Ljudje so mu dali ime Mitja. Tretji, najmlajši se je zval Aljoša. Ta Aljoša, golobček, pa je bil spet čisto drugačen. Pol otrok, pol mož. Ves nežen je bil in mlad in mil ter v svojem neoskrunjenem srcu brezdanj vodnjak velike žive ljubezni, kakor ste to slišali o svetem Frančišku Asiškem. Kakor kak mlad menišček v našem kloštru, ves tak je bil ta Aljoša. — In ti trije bratje so živeli doma na posestvu svojega očeta, ki je bil izgubljen propal človek. In Mitja je ubil tega svojega očeta . . .

— Ubil! se zgrozita Marjan in Bogo, zroč vame z očmi, ki gore od groze; Smiljan pa mi gleda v obraz in se samo smehlja.

— Tako vsaj so govorili ljudje in tudi vsa znamenja so pričala za to . . .

In jaz pripovedujem vso historijo, kakor je napisana in ko dospem do tja, kjer je pisateljeva smrt prekinila ta najgloblji poem človeške duše, da je ostal nedovršen, se raziskri moja fantazija v širokih slikah Mitjevega trpljenja in končnega oproščenja ter spoznanja njegove nekrivde. In nenadoma se mi zazdi, kakor bi govoril v bodočnost. Skozi okno blodi pogled in tam zunaj zastirajo vsa daljna brezmejna obzorja, ki spi v njih povita bodočnost, sivo-zelena slemena Starega gradu. Kakor da se je razmaknil ta hrib pred očmi, da vidijo prosto v dalj in v šir, naprej in nazaj. In sobica, v kateri sedimo in se tiho pogovarjamo, se je razširila in objela vso našo zemljo, vso domovino. Pa le so stene, ki nas ločijo, telesa v prostoru in duše v nedoumevanju. Gledamo se smehljaje v obraz, s svojimi srci se gledamo, in vse je zlato in belo. In deca v mojem objemu, ta upov polna doraščajoča trojica, ki jim pripovedujem povest o treh bratih Karamazovih, niti ne sluti, da jim pripovedujem njih lastno povest, zgodbo slovenskih treh bratov, ki jo z naslado in grozo trgam iz najtišjih trepetajočih gub srca, kakor bi odgrinjal zastor pred najsvetejšim misterijem.

Ko je povest pri kraju in so vsi trije tako tihi in mirni, kakor hvaležni, da sem poživil njih fantazijo in oplodil in obogatil z novimi rečmi njih dovetnega duha, začutim vso globino te svoje resnice, da je edina tolažba v sili in stiski ljudstva, edina trepetajoča nada in bodro zaupanje v bodočnost tega naroda deca, kakor tale troperesna deteljica, učenjak Bogo, vase zamišljeni Marjan in smehljajoči se nežni Smiljan.

